

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА КИПРІЯНА ДЛЯ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

УДК 78.071.2(477.83/.86):78.03(477)“18/19”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.276121>

Іван Фрайт, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музично-теоретичних дисциплін та інструментальної підготовки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Євгенія Шуневич, доцент кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА КИПРІЯНА ДЛЯ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У статті здійснено аналіз педагогічної спадщини Івана Кипріяна та розкрито її значення для розвитку музичної освіти Галичини другої половини XIX – початку XX ст. Встановлено, що вона є глибоко національною за змістом і підпорядкована вихованню молоді на засадах духовності та національно-патріотичної свідомості, сприяє збереженню піснених традицій українського народу.

У своїй музично-педагогічній діяльності Іван Кипріян дотримувався принципу єдності національного та музичного виховання, активно впливав на розвиток національних переконань і свідомості учнів.

Ключові слова: музична освіта; національне виховання; педагогічна діяльність; музичне мистецтво; педагогічна спадщина.

Літ. 12.

Ivan Frait, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Musical and Theoretical Disciplines and Instrumental Training Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Eugene Shunevych, Associate Professor of the Vocal and Choral, Choreographic and Fine Arts Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE SIGNIFICANCE OF IVAN KYPRIAN'S PEDAGOGICAL HERITAGE FOR THE DEVELOPMENT OF MUSICAL EDUCATION IN GALICIA IN THE SECOND HALF OF THE 19th AND EARLY 20th CENTURIES

The article analyzes Ivan Kyprian's pedagogical legacy and reveals its significance for the development of musical education in Galicia in the second half of the 19th and early 20th centuries. It has been established that it is deeply national in content and subordinated to the education of young people on the basis of spirituality and national-patriotic consciousness, contributes to the preservation of the song traditions of the Ukrainian people.

A simple presentation, clearly defined structure (form), accessibility of the subject, range, and melodic and intonation tools are characteristic features of the composer's pedagogical work. The didactic material of the publications corresponded to the specifics of children's perception and was close to the students, their psychology, contributed to the development of national and patriotic beliefs.

The preparation of the religious repertoire for children, as a significant part of the musical and pedagogical heritage of Ivan Kyprian, was a natural necessity, which was determined by the need to educate Ukrainian youth with a high moral character and national dignity. As a Greek-Catholic priest, he did everything to preserve the traditions of church singing, to attract as many people as possible to it.

It has been established that in his musical and pedagogical activity, the composer adhered to the principle of the unity of national and musical education in the process of schooling. He actively influenced the development of music education in the region through his musical and pedagogical works.

The forms and methods of music education proposed by the composer had a great impact on the democratization of the educational process, and became a significant contribution to the foundation on which musical education, music-pedagogical science, and in particular, the theory and practice of building the Ukrainian national school were strengthened and developed.

Keywords: music education; national education; pedagogical activity; musical art; pedagogical heritage.

Постановка проблеми. У контексті сучасних потреб сьогодення проблема духовної культури суспільства постає як ніколи гостро й актуально. Сучасний етап розвитку національної системи освіти по-новому осмислює традиції формування духовних засад школярів, вивчення і розуміння їх у ракурсі становлення і розвитку музичного мистецтва.

Можливості музичної освіти і виховання важко переоцінити, адже з-поміж всіх мистецтв саме музика здатна найбільш ефективно впливати на розум та душу підрастаючого покоління. Вона належить до тих небагатьох сфер культури, які формують особистість через звернення насамперед до чуттєвості крізь призму краси й моральності.

Музично-просвітницька діяльність галицьких

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА КИПРІЯНА ДЛЯ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

композиторів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. відзначається оригінальністю і самобутністю. Вагомий вплив на неї мала українська педагогічна наука, яка в цей період досягла значних успіхів.

Як засвідчують наукові матеріали, в її основі лежала ідея народності. Поява у 1857 р. праць К. Ушинського “Про народність у громадському вихованні”, а також О. Духновича “Народная педагогія в пользу училищ и учителей сельских” мала надзвичайно велике значення у формуванні національних засад виховання. Саме тому творча спадщина визначних діячів минулого продовжує привертати увагу науковців.

Почесне місце серед композиторів посідає Іван Кипріян (1856–1924), діяльність якого є багатогранною, вона охоплювала всі сторони тогочасного життя Східної Галичини. Він знаний як священник, музичний педагог та хоровий диригент, політичний та просвітницький діяч, капелан УГА, який трагічно загинув в одному з концентраційних таборів у Сибіру.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Уперше прізвище І. Кипріяна згадується у тогочасній галицькій періодиці у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.: “Діло”, “Слово”, “Зоря”, “Шкільна часопись”, “Артистичний вісник”, “Ілюстрований музичний календар” та ін. Питання, пов’язані з діяльністю і творчим доробком композитора, знайшли помітне місце і в науково-публіцистичних працях Б. Кудрика, З. Лиська, В. Матюка. А. Вахнянина, С. Людкевича та ін.

На сучасному етапі розвитку музичного мистецтва заслуговують уваги і біографічні нариси у словнику П. Медведика “Діячі української музичної культури: Матеріали до біо-бібліографічного словника”, М. Кипріяна “Отець Іван Кипріян, священник, диригент, композитор, автор музичних підручників”, І. Лебедовича “Полеві духовники Української Галицької Армії”, О. Жаровського “Отець Іван Кипріян. Життя і діяльність” та ін.

Автором пропонованої публікації опубліковано такі статті про композитора: “Забута педагогічна спадщина Івана Кипріяна” [11]; “І. Кипріян – композитор, педагог, священник” [12]; “Внесок Івана Кипріяна в теорію і практику музично-естетичного виховання Західної України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)” [10].

Його трагічному життю присвятили статті у періодичній пресі І. Калинець “На вічну прославу отця І. Кипріяна”, а також Г. Доманська “Отець Іван Кипріян вірив, що в хвилині його смерті, святі у небі дадуть йому чисту сорочку”. Описуючи трагічну смерть композитора, авторка справедливо відзначає, що це ім’я повинно стати “відоме не тільки в Україні, але й в усьому світі...” [3]. Ці слова не викликають сумнівів. Адже І. Кипріян залишив помітний слід в історії нашого народу. Його особисте життя може бути прикладом і дороговказом кожній люди-

ні, як жити на світі, дотримуючись християнських чеснот.

Мета статті – розкрити значення педагогічної спадщини І. Кипріяна для розвитку музичної освіти Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. І. Кипріян належить до тих визначних діячів музичної культури Галичини, які у нерівних і складних умовах політичної, економічної та культурної залежності, спонукали національно налаштовану громадськість до активних пошуків ефективних форм боротьби за становлення української нації та розвитку духовного потенціалу музичного мистецтва. Усвідомлюючи значення музичного мистецтва у вихованні підростаючого покоління, а також відчуваючи брак навчально-музичної літератури, І. Кипріян бере безпосередню участь у створенні дитячого музично-педагогічного репертуару.

Центральне місце у його спадщині займає “Учебник початкових відомостей музики і співу”, виданий у 1885 р. власним коштом у Перемишлі. Підручник належить до перших видань із теорії музики, створених галицькими композиторами, у якому автор дотримується основного дидактичного принципу доступності та послідовності у викладі матеріалу. Важливо відзначити, що окремий розділ, зокрема 5-й, був опублікований “Шкільною часописю” ще у 1883 р. [6]. Цей матеріал, на нашу думку, дає підставу вважати, що це вкрай необхідне видання було завершено саме у 1883 р.

На його необхідності наголошували багато галицьких композиторів. Так, А. Вахнянин відзначав, що хоч В. Матюк у 1884 р. запропонував Шкільній Раді рукопис такого ж підручника, однак важко було цій праці побачити денне світло. “А тут, – продовжує автор, – без оголошення і власним фондом прийшов на допомогу своєму народові бідний завідатель турецького” (турківського – І. Ф.) повіту. Проаналізувавши “Учебник початкових відомостей музики і співу” І. Кипріяна, А. Вахнянин наголошує, що “його сміло можна рекомендувати нашим землякам” [1, 4].

Про педагогічну цінність підручника позитивно відгукнувся і часопис “Зоря”: “Це перше видавництво руське (українське – І. Ф) на полі музичним в Галичині, давно очікуване, зручно і дидактично уложено і заспокоїть не раз недостаток підручника шкільного...” [2, 48], а “Шкільна часопись” рекомендувала його “кожному любителю і плекателю співу...” [9, 32].

Отже, поява видання була викликана необхідністю у науково-методичному забезпеченні, яке теоретично знайомило б широкий загал із новими набутками музично-педагогічної теорії, сприяло національному вихованню молоді. Саме про це композитор писав у вступному слові до підручника, відзначаючи, що потреба такого “учебника початкових

відомостей музики і співу з кожним днем стає у нас тим більше пекучою, чим більше знаходиться людей-патріотів, що хочуть музикою – співом розбудити почуття народності” [7].

Підручник складається зі вступного слова, преамбули і восьми розділів, у яких доступно й послідовно викладені основні відомості з теорії музики. У вступі автор ознайомлює з буквеною системою назв нот, розподілом їх на октави, а також дає характеристику тону і півтону в музиці. Розділи I, II, III і IV присвячені таким елементарним відомостям із теорії музики, як “нота, нотний стан, знаки альтерації, ключі, тривалості нот, такт (простий і складний), диригентські схеми, паузи, темп, синкопа, динамічні відтінки” та іншим елементам нотної грамоти. При викладі матеріалу І. Кипріяна не забуває про основний дидактичний принцип і свої відомості подає у легкій і доступній формі.

Розділ V – це характеристика ступенів ладу, інтервалів (пріма, секунда, терція, кварта, квінта, секста та ін.), їх обернення, енгармонізм звуків, звукоряд (діатонічний і хроматичний), а також гласів церковних, відомих як лади народної музики. Аналіз тогочасних музично-педагогічних видань другої половини ХІХ ст. свідчить про те, що тільки у виданні І. Кипріяна міститься матеріал із характеристики цих ладів. Композитор відзначає, що “всіх гласів є шість” і що вони використовувалися ще до ХVІІ ст., а також наголошує, що “можна зустріти їх у найдавніших співах церковних, задля цього і названо їх церковними” [7, 64].

Розділ VI подає відомості про музичні прикраси (мелізми), а VII – знаки скорочення нотного письма. Завершується підручник частиною, у якій розглядаються акорди та їх обернення.

Отже, “Учебник початкових відомостей музики і співу” І. Кипріяна, будучи першим підручником із теорії музики в Галичині, став значним внеском композитора щодо забезпечення навчально-виховного процесу рідномовною шкільною літературою. Звичайно, далеко не весь матеріал мав належний науковий рівень, його також критикували. Зокрема, С. Людкевич відзначав, “що він обмежений лише на бік теоретичний, доволі не практичний у викладі...” [8, 122]. Проте це видання мало помітний вплив на розвиток змісту навчання, відіграло важливу роль у становленні рідної школи й спонукало до створення більш досконалих за формою і змістом видань із музично-естетичного виховання. Про це наголошував і сам композитор у вступному слові, вважаючи, що його підручник “бодай викличе кого з наших фахових людей до написання ліпшого як під поглядом впорядкування і викладу предмету, так і термінології, яка йому найбільш завдала праці...” [7].

Другим важливим напрацюванням композитора є “Наука співу по слуху в перших двох шкільних роках народних шкіл”, яку він опублікував за пра-

цею Ф. Серінга 1886 р. в “Шкільній часописі” [5]. У цій праці І. Кипріяна ставить за мету – навчити дітей “відчутно такту, слуху, голосу, звуків, розмови й нот; вивчати від трьох до п’яти пісень щороку”.

Аналіз “Наука співу по слуху в перших двох шкільних роках народних шкіл” дає підставу стверджувати, що виклад дидактичного матеріалу автор здійснював за принципом поступовості в нарощуванні його складностей, а саме: “Вправи розпочинаються поєдинними і легкими прикладами, додається до них щось вже відоме, після цього переходимо до складніших завдань. А саме тих, що надають можливість виховати звук в його протяжності, силі й висоті, а також мають впливати на правильну їх вимову” [5, Ч. 1]. Цей принцип композитор використовував і у вивченні пісень, відзначаючи, що розпочинати треба з “найлегших пісень і то таких, яких об’єм звуковий найвідповідніший для голосу дитини” [5, Ч. 3, 19].

Розділивши свою працю на два курси – вправ і пісень, І. Кипріяна сформулював їх чітку педагогічну спрямованість. “Курс перший дає технічну освіту, потрібну для співання пісень, другий також має привести до найвищої мети науки співу – впливати на розвиток духовних сил дитини і на її виховання, а також підготувати до релігійного і громадського життя” [5, Ч. 2, 11].

Особливий інтерес становить курс вправ, який І. Кипріяна ділить на чотири види: вправи ритмічні, динамічні, мелодичні, язикові (мовні – І. Ф.). Крім того, він має три ступені складності з поступовим посиленням матеріалу, орієнтованого на здібності дітей, рівень їхнього сприймання.

Ритмічні вправи першого ступеня знайомлять учнів із тривалостями звуків, а також виховують відчуття ритму й метру. Прості у викладі, вони не потребують напруження уваги, що необхідно на початковій стадії навчання, коли в дітей слабо розвинуте це відчуття.

Динамічні вправи, як і ритмічні, мають чітко сформульовану мету, а саме: навчити співати й відрізняти окремі звуки з різною силою звучання. Подаючи їх у трьох динамічних відтінках: форте, піано, меццо-форте, композитор тим самим навчає дітей відчувати різницю між голосним, тихим і середньо-голосним звучанням, що, у свою чергу, виховує відчуття сили звуку.

Вправи, основним завданням яких є розвиток мелодичного слуху, також прості у викладі й доступні для сприймання й виконання. Завершується перший ступінь курсу мовними вправами, де велика увага звертається на вимову голосних. “Вправи в голосних відбуваються в той спосіб, що учитель спочатку сам їх вірно і чисто вимовляє, а пізніше каже повторити учням” [5, Ч. 1, 4].

“Друга ступінь” курсу присвячена розвиткові мелодичного слуху і ритмічного відчуття за допо-

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА КИПРІЯНА ДЛЯ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

мого вокальних вправ, написаних із поступовим ускладненням мелодичного та ритмічного малюнків. Головна мета – розвиток музичного слуху й вокальних навичок у дітей. Вправи цієї складності подані в обсязі квінти (d^1-a^1).

Враховуючи вікові особливості дітей, І. Кипріян відзначає, що звук, яким дитина розмовляє від 6 до 8 років, “буває переважно “fis¹”. “Тому перші звуки для співу треба брати в межах від d^1-a^1 ” [5, Ч. 1, 4].

Низка вказівок “другої ступені” курсу вправ пов’язана з формуванням у дітей вокально-хорових навичок: учитель повинен постаратись, щоб учні перед співом стояли прямо й невимушено, перед самісіньким взяттям звука легко і безшумно вдихнули та ін. У кінці цього курсу І. Кипріян, рекомендує приступити до вивчення пісень. Вправам, які дають технічну підготовку, необхідну для співу, радить приділяти багато часу й проспівувати їх на початку кожного уроку.

Метроритмічна стрункість, динамічна і ладова простота – це ознаки, характерні для дидактичного матеріалу курсу вправ першого і другого ступенів складності. Вони сприяють розвиткові в дітей відчуття ритму, сили звука, ладу, а також вивченню пісень, уміщених у наступному курсі.

Уважаючи народну пісню важливим засобом виховання, І. Кипріян прагне прищепити учням високі моральні якості. Відзначає, що “не лише в школі має звучати пісня, але і поза нею в природі, в крузі родини, в церкві; вона має розпалити любов до Вітчизни, бажання за правду та ін.” [5, Ч. 3, 18].

З цією метою він подає пісні, доступні дитячому виконанню, і такі, що відповідають інтересам учнів, рекомендуючи поетапне навчання. Спочатку діти вивчають текст, який включає: а) бездоганне виконання його вчителем; б) пояснення тексту; в) вивчення тексту напам’ять, а потім мелодії і лише після її досконалого засвоєння необхідно приступити до з’єднання слів із музикою. Такі методичні поради не втрачають своєї цінності і на сьогоднішній день, а пісні курсу “Зозуля”, “Печу балабушки”, “Мак”, “Пісня матері над колискою” та ін., можна використовувати у практичній діяльності сучасної української школи.

Вартий уваги і третій ступінь курсу вправ, який, як і попередні, сприяє розвиткові мелодичного слуху та вокальних навичок у дітей, а також розширенню вокального діапазону, що охоплює обсяг від d^1 до d^2 октави.

Отже, “Наука співу по слуху в перших двох шкільних роках народних шкіл” отця І. Кипріяна є цінним дидактичним матеріалом, використання якого на сучасному етапі може дати позитивний результат.

Своєрідне місце в педагогічній спадщині композитора займає і методична публікація “До руководства при закладанні хору”, опублікована в першому

й другому числах “Шкільної часописі” за 1882 р. Вона значно доповнює наші відомості про його естетичні та педагогічні погляди. Не втратила своєї актуальності думка композитора про виховну роль музики: “Не заперечить мені ніхто, що з поступом просвіти й виховання виникає у нас потреба гармонійного співу...” [4, Ч. 1, 1].

Висловлювання щодо проблем музичного виховання характеризуються чітко сформованим поглядом. “Як при викладанні інших наук, – відзначає композитор, – так і тут не зробиться багато гнівом, криком, бійкою; все це може погано знеохотити до цієї, приємної всім науки, – і знаємо, що де нема охоти, нема і роботи... лагідність і доброта учителя, його праця і терпеливість полегшує учням важкі початки цієї науки, а кожний в ній поступ зігрівати їх буде до дальшої і пильної праці” [4, Ч. 1, 2].

І. Кипріян був переконаний, що головними причинами, які негативно відбиваються на музичному навчанні, є відсутність необхідної кількості добре “навчених” музикантів-педагогів, підручників і методики викладання, а також повноцінного дидактичного матеріалу. Він наголошував, що “організаторами хорових колективів можуть бути не тільки вчителі, учительки і священники, а й гімназисти і академіки, які під час свят мають змогу створювати мішані хори”. “Це дасть їм можливість наблизитись до народу, з якого вийшли і для якого треба їм буде незабаром жити” [4, Ч. 1, 3].

Важливе місце у музично-педагогічній спадщині І. Кипріяна займає збірка пісень під назвою “Співи набожні для вжитку молодіжи для сопрано і альта”, яку він видав у 1882 р. “Дев’ять релігійних пісень першого випуску і вісім коляд другого були призначені для молоді й розкривали перед нею красу релігійних мотивів. Мелодії творів досить прості, а музичні образи доступні розумінню й дитячій психіці. Усе це засвідчує, що композитор послідовно враховував діапазон голосів, а також виконання мелодичних і ритмічних складностей дітьми. Велика педагогічна цінність 2-го випуску видання. Такі його коляди, як “Бог ся рождає”, “Нова радість стала”, “Христос родився” та інші широко використовуються в практичній діяльності сучасної української школи. Саме тому цей випуск і заслуговує на перевидання” [11, 18].

Необхідно відзначити, що І. Кипріян є також автором таких музичних видань: “Партитура співів церковних і світських” (Перемишль, 1882), “Літургія в партитурі на 4 голоси для мішаного хору” (Перемишль, 1882), “Утренняя в святу і велику неділю Пасхи” (Львів, 1883), “Божественна Літургія Василя Великого” (Львів, 1893), “Церковні піснеспівні” (Станіславів, 1896), “Церковний співаник для шкільної молоді” та ін., аналіз яких підтверджує думку про те, що будучи греко-католицьким священником, отець І. Кипріян робив все для того, щоб зберегти тра-

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА КИПРІЯНА ДЛЯ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

диції церковного співу, прилучити до нього якомога більше людей.

Висновки. І. Кипріян зробив помітний вплив на розвиток музичної освіти Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Музично-педагогічна спадщина композитора є глибоко національною за змістом і підпорядкована вихованню молоді на засадах духовності та національно-патріотичної свідомості, сприяє збереженню пісенних традицій українського народу.

У своїй музично-педагогічній діяльності І. Кипріян дотримувався принципу єдності національного та музичного виховання у процесі шкільного навчання. Музично-педагогічними працями він активно впливав на виховання, тобто на розвиток національних переконань і свідомості учнів.

Підготовка релігійного репертуару для дітей, як вагома частка музично-педагогічної спадщини І. Кипріяна, була закономірною необхідністю, яка зумовлена потребою виховання в української молоді високого морального хисту та національної гідності.

На сучасному етапі розвитку української музично-педагогічної науки можна неоднозначно ставитись до праці і творчості галицьких композиторів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Через суспільно-політичні та культурно-освітні причини С. Людкевич справедливо називав їх “тихими працівниками”, “змарнованими талантами”. Можна і нігілістично заперечувати їх через помітну професійну вразливість їхньої праці, чи піддавати критиці наївність і компліментарність їхньої музично-педагогічної спадщини. Незважаючи на все це доробок галицьких композиторів – частина нашої культури, і саме це зобов’язує систематично вивчати їхню творчу діяльність.

Музично-педагогічна діяльність і спадщина І. Кипріяна, який в основу музичного виховання школярів ставив принцип народності, заслуговує подальшого вивчення і осмислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вахнянин А. Учебник музыки і співу. *Діло*. 1885. Ч. 16. С. 4.
2. Вісті. *Зоря*. 1885. Ч. 4. С. 48.
3. Доманська Г. Отець Іван Кипріян вірив, що в хвилині його смерті святі у небі дадуть йому чисту сорочку. *Шлях перемоги*. 1998. Ч. 26.
4. Кипріян І. До руководства при закладанню хору. *Шкільна часопись*. 1882. Ч. 1. С. 1–3; Ч. 2. С. 11–14.
5. Кипріян І. Наука співу по слуху в перших двох шкільних роках народних шкіл. *Шкільна часопись*. 1886. Ч. 1. С. 1–4; Ч. 2; Ч. 3. С. 17–19; Ч. 4. С. 26–28; Ч. 7. С. 49–51; Ч. 8. С. 57–58.
6. Кипріян І. Ступениці: Виємок з “Учебника початкових відомостей музики і співу”. *Шкільна часопись*. 1883. Ч. 5. С. 33–35; Ч. 6. С. 41–42; Ч. 7. С. 49–51; Ч. 8. С. 57–59; Ч. 9. С. 65–67.
7. Кипріян І. Учебник початкових відомостей музики і співу. *Перемишль*, 1885. 88 с.
8. Людкевич С. Наші шкільні співаники. *Артистичний вістник*. Львів, 1905. Ч. 9–10. С. 122–123.

9. Нові книжки. *Шкільна часопись*. 1885. Ч. 4. С. 32.

10. Фрайт І. Внесок Івана Кипріяна в теорію і практику музично-естетичного виховання Західної України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). *Народно-інструментальне мистецтво на зламі ХХ–ХХІ ст.*: збірник матеріалів та тез VIII-ї міжнародної науково-практичної конференції (ДДПУ ім. І. Франка, 05.12.2014, м. Дрогобич) / Редактори-упорядники А. Душний, Б. Пиц. Дрогобич: Посвіт, 2014. С. 88–90.

11. Фрайт І. Забута педагогічна спадщина Івана Кипріяна. *Джерела*. 2001. № 1–2. С. 14–19.

12. Фрайт І.І. Кипріян – композитор, педагог, священник. *Бойки: До 75-річчя товариства “Бойківщина”*. Дрогобич: Коло, 2001. С. 270–274.

REFERENCES

1. Vakhnianyn, A. (1885). *Uchebnyk muzyky i spivu* [Textbook of music and singing]. *Dilo*. No. 16. p. 4. [in Ukrainian].
2. Visti (1885). [News]. No. 4. p. 48. [in Ukrainian].
3. Domanska, H. (1998). Otets Ivan Kypriian vryyv, shcho v khvylyni yoho smerti sviati u nebi dadut yomu chystu sorochku [Father Ivan Kypriian believed that at the moment of his death the saints in heaven would give him a clean shirt]. *The way victory*. No. 26. [in Ukrainian].
4. Kypriian, I. (1882). Do rukovodstva pry zakladanniu khoru [To the management when laying the choir]. *School magazine*. No. 1. pp. 1–3; No. 2. pp. 11–14. [in Ukrainian].
5. Kypriian, I. (1886). Nauka spivu po slukhu v pershykh dvokh shkilnykh rokakh narodnykh shkil [The science of singing by ear in the first two school years of folk schools]. *School magazine*. No. 1. p. 1–4; No. 2; No. 3. pp. 17–19; No. 4. pp. 26–28; No. 7. pp. 49–51; No. 8. pp. 57–58. [in Ukrainian].
6. Kypriian, I. (1883). Stupenytsy: Vyiemok z “Uchebnyka pochatkovykh vidomostei muzyky i spivu” [Degrees: Excerpt from the “Textbook of elementary knowledge of music and singing”]. *School magazine*. No. 5. pp. 33–35; No. 6. pp. 41–42; No. 7. pp. 49–51; No. 8. pp. 57–59; No. 9. pp. 65–67. [in Ukrainian].
7. Kypriian, I. (1885). *Uchebnyk pochatkovykh vidomostei muzyky i spivu* [Textbook of elementary knowledge of music and singing]. *Przemyśl*, 88 p. [in Poland].
8. Liudkevych, S. (1905). *Nashi shkilni spivanyky* [Our school songs]. *Artistic herald*. Lviv. No. 9–10. pp. 122–123. [in Ukrainian].
9. Novi knyzhky (1885). [New books]. *School magazine*. No. 4. p. 32. [in Ukrainian].
10. Frait, I. (2014). Vnesok Ivana Kypriiana v teoriyu i praktyku muzychno-estetychnoho vykhovannia Zakhidnoi Ukrainy (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Ivan Kypriian’s contribution to the theory and practice of musical and aesthetic education in Western Ukraine (second half of the 19th – beginning of the 20th century)]. *Folk instrumental art at the turn of the 20th – 21st centuries: a collection of materials and theses of the 8th International Scientific and Practical Conference*. Drohobych. pp. 88–90. [in Ukrainian].
11. Frait, I. (2001). Zabuta pedahohichna spadshchyna Ivana Kypriiana [The forgotten pedagogical legacy of Ivan Kypriian]. *Sources*. No. 1–2. pp. 14–19. [in Ukrainian].
12. Frait, I. (2001). I. Kypriian – kompozytor, pedahoh, sviaschenyk [I. Kypriian is a composer, teacher, priest]. *Boyki*. Drohobych. pp. 270–274. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.01.2023